

**Інформаційно-аналітичні матеріали та пропозиції УКРНДІЕП
до парламентських слухань на тему: «Пріоритети екологічної політики
Верховної Ради України на наступні п'ять років»**

Зростаючий обсяг фактичного використання невідновлюваних сировинних ресурсів і енергетичних запасів збільшує забруднення навколишнього середовища, особливо водних ресурсів та атмосферного повітря, скорочує площі лісів та родючих земель, зменшує біологічне різноманіття та т. п.

До першочергового вирішення необхідно віднести наступні завдання:

Нормативно-правові:

- розробити наукове обґрунтування та пропозиції щодо критеріїв оцінки фізико-хімічного стану та стандартів якості поверхневих вод з метою наближення (апроксимації) водного законодавства України до права ЄС;
- створити український еколого-правовий інститут регулювання якості вод, з імплементацією вимог законодавства ЄС;
- розробити геоінформаційну аналітичну систему оцінки стану навколишнього природного середовища України;
- розробити інтегральний показник впливу екологічно небезпечних об'єктів на навколишнє природне середовище;
- розробити комплекс екологічних моделей формування якості поверхневих вод (формалізований опис процесів трансформації та переносу забруднюючих речовин, врахування дифузних джерел забруднення) та реалізувати їх у вигляді відповідних комп'ютерних програм;
- розробити нові та переглянути існуючі нормативно правові документи з врахуванням прийнятих змін до Водного кодексу України, а саме: переглянути Інструкцію про порядок розробки та затвердження гранично допустимих скидів (ГДС) речовин у водні

об'єкти із зворотними водами (затверджену наказом Мінприроди від 15.12.1994 № 116), переглянути Правила охорони поверхневих вод від забруднення зворотними водами, доопрацювати Інструкцію про порядок розробки та затвердження регламентів періодичного скидання зворотних вод у водні об'єкти.

Необхідно звернути увагу на те, що наявність в нормативно-правових документах нечіткостей та невизначеностей створює ризики корупційних правопорушень.

Водні ресурси:

Україна вважається однією з найменше забезпечених у Європі країн за запасами водних ресурсів. У той же час їх використання залишається неефективним та нераціональним.

Зменшення господарського використання води зумовило техногенне порушення (70-80 %) руслового стоку, підпір ґрунтових вод, регіональне підтоплення земель і, що головне, знищення малих і деградацію середніх річок.

Господарська діяльність на території водозбору є прямою або побічною загрозою несприятливої дії на водний об'єкт. В умовах високого рівня розвитку промисловості та урбанізованості територій, інтенсивного ведення сільського господарства в басейнах водних об'єктів України створилась напружена екологічна ситуація через дефіцит водних ресурсів і забруднення поверхневих вод хімічними сполуками, які надходять з сільськогосподарських угідь та урбанізованих територій.

Доля сільськогосподарського виробництва в забрудненні водних об'єктів може сягати до 30 %. А в період весняної повені та в період літніх дощових повеней основним постачальником біогенних речовин та хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР), що забруднюють водні об'єкти, є сільськогосподарські угіддя. Їх вклад в забруднення агрохімікатами водотоків може складати майже 70 %.

Розробка та впровадження заходів щодо запобігання забруднення водних об'єктів стоком з сільгоспугідь неможлива без наукового обґрунтованих прогнозів виносу агрохімікатів з водозбірної площі. Для виконання таких прогнозів необхідно розробити відповідні методики, які дозволили б за доступної інформації оцінити розміри виносу ХЗЗР та біогенних елементів для конкретних умов в будь-який заданий інтервал часу.

В районах інтенсивного розвитку зрошувального землеробства стає проблема розробки ранжованого переліку точкових джерел забруднення, визначення їх впливу на якість поверхневих вод та розробки комплексу природоохоронних заходів.

Невід'ємною і обов'язковою умовою виконання природоохоронного комплексу заходів має бути моніторинг стоку з сільгоспугідь та якості води водних об'єктів в районі розташування сільгоспугідь.

Проблеми впливу гідротехнічних споруд на стан прісноводних та морських екосистем також потребують свого вирішення. Зокрема, це стосується гідротехнічного будівництва на транскордонних річках, таких як Дунай, Дністер, Сіверський Донець та ін. Особливої уваги потребує вивчення наслідків впливу будівництва в акваторіях Чорного та Азовського морів, а також Керченської протоки, де відбуваються масштабні зміни як рельєфу, так і біотичної складової донних біоценозів і екосистем в цілому.

Потребують детального вивчення можливі зміни водообміну та напрямів течій, перенесення завислих речовин та піщаних наносів, надходження забруднюючих речовин до водних об'єктів під час проведення будівництва гідротехнічних споруд та інші наслідки діяльності.

Моніторинг

Проведення моніторингу навколишнього природного середовища у сучасних умовах потребує наукового вирішення ряду проблем.

Одним із важливих питань з організації та розвитку моніторингу навколишнього природного середовища в Україні є імплементація ряду

Директив Європейського Парламенту та Ради, зокрема Директив 2008/50/ЄС «Про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи» та 2004/107/ЄС «Щодо вмісту миш'яку, кадмію, ртуті, нікелю і полі-ароматичних вуглеводнів у атмосферному повітрі».

До актуальних завдань щодо моніторингу навколишнього природного середовища, які потребують наукового вирішення, належать:

- створення комплексної єдиної державної системи моніторингу навколишнього природного середовища (НПС) з розширеним використанням автоматизованих технічних засобів;
- проведення наукового обґрунтування створення оптимальної мережі спостережень за станом атмосферного повітря в Україні, яка повинна забезпечувати спостереження за необхідними показниками, у тому числі які є обов'язковими згідно вимог Директив ЄС;
- розроблення методології проведення моніторингу стану об'єктів НПС та поводження з відходами на об'єктах підвищеної екологічної небезпеки, як локального рівня державної системи моніторингу.

Радіаційний стан

Радіаційний стан в окремих регіонах України, незважаючи на прийнятий цілий ряд важливих законів, залишається незадовільним. Для покращання ситуації, що склалася в напрямку з радіаційної екології, потрібно вирішити наступні задачі:

- нормування надходження радіонуклідів в навколишнє природне середовище;
- опромінення радоном;
- комплексна оцінка радіоекологічного стану територій, забруднених внаслідок аварії на ЧАЕС, з визначенням екологічної стійкості та зонування території за радіаційними критеріями.

Одним із головних важелів регулювання надходження радіонуклідів в навколишнє природне середовище є нормування викидів і скидів радіонуклідів. Для вирішення питань, пов'язаних з нормуванням викидів і скидів радіонуклідів в навколишнє природне середовище, необхідно розробити ряд нормативних документів, таких як:

- форми статистичної звітності про надходження радіонуклідів в навколишнє природне середовище;
- методики визначення ГДВ та ГДС;
- порядок встановлення лімітів та видання дозволів на викиди та скиди радіонуклідів;
- порядок визначення плати та встановлення платежів за забруднення навколишнього середовища радіонуклідами.

Протокол про воду

З прийняттям в 2010 році Резолюції ООН щодо права людини на безпечну і чисту питну воду та санітарію, ще більшої актуальності набула проблема необхідності визначення впливу навколишнього природного середовища, зокрема водних ресурсів, на якість життя та здоров'я населення, а також активного пошуку шляхів покращення стану водних ресурсів.

Ще у 2003 році Україна приєдналася до Протоколу про воду та здоров'я до Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер, що набув чинності у серпні 2005. На виконання умов Протоколу, Україною було розроблено 15 національних цільових показників, досягнення яких має забезпечити дотримання зобов'язань держави щодо захисту права людини на питну воду та санітарію. У 2016 році була виконана аналітична науково-дослідна робота «Аналіз досягнення Україною встановлених національних цільових показників до Протоколу про воду та здоров'я та визначення необхідності їх перегляду». По результатах роботи було зроблено невтішні висновки щодо прогресу в досягненні національних цільових показників: станом на перший контрольний термін (2015 рік) з п'ятнадцяти національних цільових показників лише два виконувалися в

повному обсязі, п'ять – частково (за одним зі встановлених індикаторів), решта – не відповідала встановленим індикаторам.

Оцінка впливів господарської діяльності на навколишнє природне середовище

Важливим завданням залишається подальший розвиток науково-методичної бази оцінки впливів господарської діяльності на навколишнє середовище (ОВНС) та її гармонізація з європейською. Особливої актуальності цей аспект природоохоронної діяльності набуває у зв'язку з ратифікацією Україною Протоколу про стратегічну екологічну оцінку (СЕО) та розглядом у Верховній Раді законопроектів про оцінку впливу на навколишнє середовище (ОВНС) і СЕО.

В цьому напрямку наукової діяльності важливим є розроблення методичних рекомендацій з проведення ОВНС як для окремих галузей, так і для окремих стадій планування та реалізації господарської діяльності.

Існує потреба у подальшому вдосконаленні аналітичних інструментів і методів ОВНС та СЕО.

Необхідні дієві заходи з імплементації положень Протоколу про СЕО у вітчизняну практику стратегічного планування. Зокрема, серед держслужбовців, причетних до створення планів та програм розвитку різних галузей господарства та окремих територій України, має на широкій основі проводитись популяризація основних засад та інструментів проведення СЕО, висвітлення переваг, пов'язаних з впровадженням цієї процедури.

Біологічне забруднення

Потребує вирішення питань зі збереження ландшафтного та біологічного різноманіття нового напрямку, а саме – вивчення шляхів розповсюдження інвазійних чужорідних видів і їх впливу на стан екосистем природних територій, які потребують особливої охорони та розробка нормативно-методичного забезпечення Кодексу поведінки щодо цих видів.

Відходи

В Україні склалася з вкрай несприятлива екологічна ситуація у галузі поводження з відходами. Погіршення екологічної ситуації пов'язане відсутністю достовірної та повної інформації про стан навколишнього природного середовища, з практично неконтрольованим та стрімким накопиченням промислових і побутових відходів, що становить загрозу довкіллю та здоров'ю населення, несе загрозу національним інтересам і національній безпеці України в екологічній сфері, а також недосконалістю національної законодавчої бази щодо відходів.

З іншого боку Україна інтегрується у Європейську спільноту шляхом ратифікації 16.09.2014 р. «Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони».

Екологічне законодавство з навколишнього природного середовища в загалі та у галузі відходів зокрема, пройшло тривалий шлях становлення. На сьогодні в Європейському Союзі склалася розвинута законодавча база – директив, розпоряджень, рішень, стратегічних документів і резолюцій, які застосовують дієвий механізм поводження з відходами, зниження їх негативного впливу на довкілля.

В рамках наступного етапу наближення національної законодавчої та нормативної бази у галузі відходів до європейського еталону, з урахуванням вимог Рамкової Директиви Європейського Парламенту та Ради 2008/98/ЄС від 19 листопада 2008 року «Про відходи та скасування деяких Директив» необхідно розробити та запровадити Положення про побічні продукти.

Наслідки бойових дій

Останнім часом виникли та посилюються загрози негативних змін стану навколишнього природного середовища на південному сході України внаслідок бойових дій.

У результаті військових дій зміщуються не лише окремі складові екосистем, але й самі природні ландшафти. Супутниками війни стають епідемії, голод, міграції населення.

Прямими екологічними наслідками війни є:

- забруднення атмосферного повітря та водних об'єктів;
- порушення ґрунтово-рослинного покриття;
- зменшення біорізноманіття та ін.

Ризики спричинення шкоди здоров'ю населення та екологічному стану регіону внаслідок руйнування об'єктів інфраструктури та промисловості у разі військових дій закономірно збільшуються, причому не тільки безпосередньо на відповідній території, але й на прилеглих до неї за рахунок переносу отруйних речовин, погіршення епідеміологічної ситуації тощо.

Ці ризики можна умовно поділити на прямі, до яких відносяться ризики витоку небезпечних речовин внаслідок руйнації виробництв, трубопроводів, транспортних комунікацій, складів отрутохімікатів, сховищ відходів та інших аналогічних об'єктів, а також непрямі, внаслідок припинення дії очисних споруд, перш за все комунальних, а також водопостачальних, водовідвідних і меліораційних каналів та інших об'єктів, що забезпечували нормальне функціонування інфраструктури регіону.

До першочергових заходів необхідно віднести оцінку за натурними спостереженнями забрудненості та деградації як окремих складових ландшафтів, так і окремих екосистем. Також необхідна розробка прогнозів можливих біосферних наслідків військових дій.